

Warszawa, dn. 30 stycznia 2008 r.

RZECZPOSPOLITA POLSKA

**Biuro
Rzecznika Praw Dziecka**

Ul. Śniadeckich 10, 00-656 Warszawa

tel. informacyjno - interwencyjny (022) 696 55 50

tel. (022) 696 55 44, fax. (022) 629 60 79

ZBIA/500/9-1/08/NG

*Pan
Zbigniew Cwiakalski
Minister Sprawiedliwości
Szanowny Panie Ministrze,*

Szeroko rozumiana idea ochrony praw dzieci i młodzieży wyznacza działania Rzecznika Praw Dziecka w zakresie konieczności podejmowania systematycznej analizy i oceny projektowanych zmian w obowiązującym systemie prawnym.

Podjęte w ubiegłym roku w Ministerstwie Sprawiedliwości prace w zakresie nowych rozwiązań organizacyjnych sądów, polegających na włączeniu wydziałów rodzinnych i nieletnich do wydziałów cywilnych wzbudzają niepokój, co do zasadności postulowanych zmian. Sprzeciw w tym przedmiocie wyraziło również Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce w uchwale z dnia 4 października 2007 r. podjętej na IX Kongresie Stowarzyszenia Sędziów Sądów Rodzinnych w Polsce.

Podkreślić należy, iż rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują ochronę w wielu aktach prawnych oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 18). Konsekwencją pozostawania rodziny pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej jest obowiązek udzielania rodzinie odpowiedniej pomocy. Według polskiego ustawodawstwa w zakresie tej pomocy szczególne miejsce zajmuje pomoc udzielana dziecku, co wynika z treści art. 72 ust. 1 Konstytucji według którego Polska zapewnia ochronę praw dziecka.

Konsekwencją tych zapisów dotyczących wolności i praw jednostki są stosowne regulacje prawne. Zasadniczą rolę w systemie ochrony rodziny i dzieci odgrywa ochrona sądowa. Zgodnie bowiem z art. 10 ust. 2 Konstytucji zapewnienie ochrony prawnej należy do władzy sądowniczej, którą sprawują sądy i trybunały.

Szczególnego znaczenia sądowa ochrona rodziny nabiera w ostatnim czasie, kiedy mamy do czynienia z drastycznym pogorszeniem się sytuacji rodzin i dzieci (wzrost liczby rodzin dysfunkcyjnych, dzieci pozbawionych podstawowej opieki, nasilenie występowania przemocy, wzrost przestępczości i uzależnień).

Sądownictwo rodzinne powszechną popularność i akceptację funkcjonowania, zawdzięcza m.in. naukowym twierdzeniom, że występujące konflikty i kryzysy wewnątrzrodzinne rzutują na występowanie negatywnych zjawisk społecznych m.in. na demoralizację i przestępczość. Stąd też zamierzone działania

władz państwowych wielu krajów, aby poszukiwać skutecznych form oddziaływań wymiaru sprawiedliwości na kształtowanie stosunków rodzinnych.¹

Przypomnieć należy, iż urzeczywistnienie tej idei nastąpiło już w 1914 roku, kiedy to w Ameryce (Cincinnati Stan Ohio), powstał pierwszy sąd rodzinny na świecie. Pozytywne doświadczenia sądów rodzinnych w Ameryce, wpłynęły na powstawanie tego rodzaju wyspecjalizowanych struktur sądowych w innych krajach np.: w Japonii, Kanadzie, Francji.²

Polski model sądownictwa rodzinnego kształtował się przez kilkadziesiąt lat, począwszy od powołania w 1949 r. pierwszych sądów dla nieletnich, poprzez stopniowe poszerzanie ich właściwości o sprawy opiekuńcze małoletnich, aż do przekształcenia większości wydziałów dla nieletnich w wydziały rodzinne i nieletnich.³

Z dniem 1 stycznia 1978 r. powstało 97 wydziałów rodzinnych i nieletnich (sądów rodzinnych) powołanych na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 1977 r. zmieniającego tymczasowy regulamin sądów wojewódzkich i rejonowych w sprawach administracji i nadzoru. Przyjmuje się, że zmiany organizacyjne dokonane z dniem 1 stycznia 1978 r. stworzyły podstawy powszechnego sądownictwa rodzinnego w Polsce.⁴

Utrzymana odrębność sądów rodzinnych jest wynikiem konsekwencji dotychczasowych działań różnych służb i wymiaru sprawiedliwości na rzecz umacniania rodziny i profilaktyki demoralizacji nieletnich. Daleko idące odmienności sądownictwa rodzinnego od tradycyjnej działalności sądów podyktowane są koniecznością zapewnienia rodzinie i dzieciom optymalnej ochrony prawnej.

Jednym z podstawowych założeń sądownictwa rodzinnego jest skupienie wszystkich spraw mających związek z rodziną w jednym ogniwie sądowym, aby mogły być one rozstrzygane w sposób jednolity, i aby w ten sposób stworzyć sędziemu rodzinnemu możliwość szerokiego poznania środowiska i warunków życia rodzin.⁵ Z tego wynika konieczność rozpatrywania przez sądy rodzinne spraw nie tylko dotyczących rodziny w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale również spraw „okołorodzinnych”, które są z rodziną powiązane.

Zgodnie z art. 12 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.) wydział rodzinny i nieletnich (sąd rodzinny) jest odrębną jednostką organizacyjną występującą w każdym sądzie rejonowym. Zakres spraw podlegających rozpoznaniu przez sądy rodzinne jest bardzo szeroki, co wynika z potrzeby wielopłaszczyznowego i kompleksowego oddziaływania na rodzinę. Stosownie do treści art. 12 § 1 pkt 3 u.s.p., wydział rodzinny i nieletnich, jako wyspecjalizowany organ do rozstrzygania spraw rodzinnych, rozpoznaje sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, dotyczące demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, dotyczące leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, oraz należące do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw.

¹ J. Bafia, Przegląd Sądowy 1999 r., nr 4, s. 5.

² M. Bańkowska, XX-lecie sądownictwa rodzinnego w Polsce, Jurysta nr 2/3, s. 3.

³ Tak H. Haak w: Zarys metodyki kuratora sądowego, pod. red. T. Jedynaka i K. Stasiaka, Warszawa 2008, s. 362.

⁴ M. Bańkowska, tamże.

⁵ J. Mojak, Nowe Prawo 1981 r., nr 1, s. 16.

Sprawami należącymi do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw są określone sprawy, o których mowa w ustawie z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk, w Kodeksie cywilnym, w Kodeksie pracy, w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, w ustawie z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, w ustawie z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej, w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, w ustawie z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, w ustawie z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty oraz w ustawie z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych. Zauważa się, że w powołanym tu art. 12 § 1 u.s.p. ustawodawca polski zaakceptował postulat szerokiej kompetencji sądów rodzinnych i przyjął zasadę przynależności do kompetencji tych sądów wszystkich spraw rodzinnych.⁶

Za koniecznością utrzymania odrębności sądów rodzinnych przemawia nie tylko opisany wyżej specyficzny zakres spraw podlegających rozpoznaniu przez sądy rodzinne, ale również zasady organizacji, a także wypracowane wytyczne i założenia, na których opiera się działalność sądownictwa rodzinnego.

Właściwa organizacja pracy sądów rodzinnych uwzględnia tę ideę sądownictwa rodzinnego, jaką jest rozpoznawanie wszelkich spraw dotyczących rodzin z określonego terenu przez jednego sędziego, niezależnie od fazy postępowania jurysdykcyjnego. Służy temu obowiązująca w praktyce i teorii sądownictwa rodzinnego zasada terytorialnego podziału pracy - zgodnie z § 204 ust.2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulaminu urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. Nr 38, poz. 249). Powyższe przełożyło się także na ściśle współpracujący z sądem i sędzią rodzinnym, organ pomocniczy – na kuratora sądowego. Modelowe rozwiązanie to: współpracujący na danym terenie „zespół” sędzia – kurator.⁷

Ponadto przyczynami, które legły u podstaw idei rozpoznawania wszystkich spraw dotyczących rodziny przez jeden organizacyjnie wydzielony sąd, a nawet w miarę możliwości wszystkich spraw dotyczących konkretnej rodziny przez jednego sędziego były potrzeby ujednoczenia postępowania w sprawach rodzinnych i nieletnich, konieczność kompleksowego oddziaływania na rodzinę oraz możliwość uniknięcia rozbieżności w orzecznictwie.⁸

Odmienność organizacji pracy sądów rodzinnych wiąże się również z nałożonym przez ustawodawcę obowiązkiem wykonywania działalności pozaorzeczniczej, o czym mowa w § 204 pkt 1 i § 205 cyt. Regulaminu. Z przepisów tych wynika m.in. konieczność współdziałania sędziego rodzinnego z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży, sprawami oświaty i wychowania, zdrowia, a także sprawami ładu i porządku publicznego oraz opracowywanie planów działalności profilaktycznej i resocjalizacyjnej- kontrola ich

⁶ Tak H. Haak w: Zarys metodyki kuratora sądowego... s. 365.

⁷ por. W. Stojanowska, A. Strzembosz, O nowe zasady organizacji i postępowania przed sądem rodzinnym, ZN Instytutu Badania Prawa Sądowego, 1978 z. 10, s. 257, F. Zedler, Sądy rodzinne. Wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1984, s. 54, H. Haak, Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy, Toruń 2002, s. 142-144, 166-173.

⁸ Por. J. Ignatowicz [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 62 oraz H. Dolecki, Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej, Warszawa 1998, s. 17-18.

realizacji, a także koordynacja współpracy sędziów z terenowymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami społecznymi, do których zadań należą sprawy rodziny, dzieci i młodzieży.

Cechą charakterystyczną sądu rodzinnego jest także prowadzone przez niego wykonawstwo, a ściślej nadzór nad sposobem wykonania wydanego orzeczenia oraz to, że sąd w miarę uzyskiwania informacji o zmieniającej się sytuacji może modyfikować wydane wcześniej orzeczenia, mając na uwadze dobro dziecka i rodziny. Ważną rolę w postępowaniu wykonawczym, ale nie tylko, bo również w postępowaniu przed wydaniem orzeczenia, ogrywają wyspecjalizowane organy pomocnicze sądu, jakimi są kuratorzy sądowi (zawodowi i społeczni) oraz rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne, których działalność ma bezpośredni wpływ na skuteczność i efektywność pracy sądu.

Mając na uwadze opisaną odmiennosć sądownictwa rodzinnego, która wyposaża sąd w szereg narzędzi chroniących dobro dziecka, wspierających i udzielających pomocy rodzinom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych, podjęte prace w zakresie włączenia wydziałów rodzinnych i nieletnich do wydziałów cywilnych, powodujące w konsekwencji likwidację sądownictwa rodzinnego, wzbudzają uzasadniony niepokój.

W tych okolicznościach działając na podstawie art. 11 ust. 1 Ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 6 stycznia 2000 r. (Dz. U. Nr 6, poz. 69) wyrażam negatywną opinię w tym zakresie, albowiem likwidacja sądów rodzinnych skutkowałaby pozbawieniem sądu specjalistycznego organu zapewniającego kompleksową ochronę prawną dziecku i rodzinie.

2 powołanie
⇒ feministe

Do wiadomości:

1/ Pani Sędzia Ewa Waszkiewicz- Przewodnicząca Stowarzyszenia Sędziów Sądów Rodzinnych w Polsce ul. Al. Solidarności, 00-951 Warszawa.